

2. Гавриш Н.В. Розвиток мовленнєвої творчості в дошкільному віці. – Донецьк: ТОВ “Лебідь”, 2001. – 218 с.
3. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти т. Т. 3. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. – К.: “Радянська школа”, 1977. – 670 с.
4. Сухомлинська О.В. Духовно-моральне виховання дітей та молоді в координатах педагогічної науки і практики (виступ на Загальних зборах АПН України 07.12.05). – Сайт Академії педагогічних наук України. – 20 с.
5. Платон. Соч. в 3-х т. Т.3. – М., 1971. – 458 с.
6. Сентюрин Н.И. Живое слово ребенка в выразительном чтении и устной речи (теория и практика): Пособие для родителей и педагогов. – Харьков: Изд-во «Основа», 1992. – 288 с.

УДК 37.035.6

Владимирова А.Л.

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ ДІТЕЙ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОЇ КАЗКИ

Стаття розроблена на базі сучасних традиційних та інноваційних науково-педагогічних ідей. Актуальність теми полягає в необхідності звернути увагу на роль музичної казки як фактора розвитку основних форм процесу творчого мислення молодших школярів: судження й міркування. Ці форми потребують цілеспрямованих творчих пошуків, наполегливості як з боку учителя, так і з боку учня.

The article was worked up on the basis of modern pedagogic and scientific points both traditional and innovative. The actuality of the research is in the necessity to pay attention on the music tale's role as a factor of the development of main forms of junior schoolchildren process of creative thinking: opinion and reflection (thought). These forms needed in purposeful creative searches efforts both from the side of a teacher and from the side of a student.

Природа дала людині незвичайну здібність – вміння говорити. Люди спілкуються між собою за допомогою слова. Вони можуть безпечно базікати ні про що, можуть красиво розповідати про свої почуття, мрії, ділитися думками. Така мова називається художньою. Поет знаходить такі слова, такі поетичні образи, які починають збуджувати нашу уяву та дозволяють побачити яскраву образну картину. Це називається мистецтвом поезії, мистецтвом літератури.

Стаття розроблена на базі сучасних науково-педагогічних ідей як традиційних, так і інноваційних. Актуальність теми полягає в необхідності звернути увагу на роль музичної казки, як фактора розвитку основних форм процесу творчого мислення молодших школярів: судження й міркування. Ці форми потребують цілеспрямованих творчих пошуків, наполегливості як з боку учителя, так і з боку учня.

Серед відомих авторів, до жанру казки звертаються письменники: Г. Сковорода, І. Франко, М. Вовчок, Л. Українка, О. Олесь, П. Тичина, І. Кочерга, Д. Павличко; художники: М. Жук, В. Васнецов, П. Холодний, М. Врубель, М. Приймаченко, М. Чюрльоніс; композитори: М. Лисенко, К. Стеценко, М. Раухвергер, М. Красев, П. Чайковський, Р. Щедрін, М. Римський-Корсаков; вчителі: В. Верховинець, В. Сухомлинський, К. Ушинський, М. Стельмахович, а також сучасні педагоги-новатори: Л. Масол, Е. Печерська, О. Лобова.

Нескінченне джерело казкових образів й сюжетів створюють атмосферу захопленого здивування, співпереживання, пробуджують образну уяву та творче мислення. У поняття творче мислення входить вміння знаходити вільні від стереотипів розв'язання різних завдань, досягнення результату з радістю і з найменшими енерговитратами. Використовуючи зразки художніх творів, необхідно звернути увагу на спорідненість різних видів мистецтва, на те, що один вид мистецтва знаходить своє продовження і завершення в іншому.

“У народі кажуть, що ранок є найкращою порою доби, весна – року, а дитинство – життя. Ми всі так чи інакше у спогадах нерідко повертаємось у дитячі роки, намагаємось віднайти джерела наших чеснот. А ще кажуть, що людина двічі живе на світі: перший раз у дитинстві, другий раз – у спогадах про нього” – так говорив М. Стельмахович. Саме в цей час формуються естетичні, моральні й інтелектуальні почуття людини. З покоління в покоління передаються традиції, звичаї, які склалися в процесі реального життя. З першого дня життя дитина, як безцінна частинка природи і виховання зростає в атмосфері культури своєї сім’ї, рідного краю. Від матері вона вперше відчуває красу рідної природи, мови, пісні, казки. Спочатку пісні виконують для дітей дорослі: колискові, забавлянки, пісні-казки, небилиці, пісні з казок, а пізніше самі діти стають виконавцями: дитячі музичні ігри, заклички, прозивалки, примовки, звуконаслідування, колядки, щедрівки, веснянки, гаївки, пастуші пісні тощо.

Через все життя людина проносить улюблений літературний жанр – казку. В. Сухомлинський зазначав, що естетичні, моральні, інтелектуальні почуття зароджуються у душі дитини під враженням казкових образів, які активізують думку, формують творче мислення. “Без казки – живої, яскравої, що оволоділа свідомістю й почуттям дитини, – неможливо уявити дитячого мислення й дитячої мови як певного ступеня людського мислення й мовлення”

Мета статті – розкрити роль музичної казки у формуванні творчого мислення дітей на уроках музики.

Як відомо, у мистецтві є свій язык – язык художніх образів. Гнів та печаль, любов та ненависть, порив до волі і радість творчості – все це можна передати рухами і пантомімою в поєднанні з чудовою музикою. А коли музика розкриває характер головних героїв, передає їх думки, почуття, переживання і виконується співаками-солістами, хором, танцюристами, симфонічним оркестром під керівництвом диригента – це справжня казка.

Казкові сюжети на уроках музики можуть використовуватися на різних етапах уроку: у процесі хорового співу, ознайомлення з музичною грамотою, слухання музики, гри на дитячих музичних інструментах, при виконанні музично-ритмічних рухів тощо. Увагу треба звернути на те, як учні сприймають той чи інший казковий музичний матеріал. Одна група дітей зводить зміст казки переважно до емоційних переживань. Музична форма стає приводом для відчуття й усвідомлення свого внутрішнього емоційного світу. До другої групи належать ті, хто слухаючи музичну казку “малюють” у своїй уяві зорові картинки. Для них музична форма – фантазія. Третя група активізує понятійне мислення, формує свої думки, незалежно від форми музики. Четверта група уявляє життєві події, які відбуваються з героями казки і порівнює їх з особистим. Є учні, які з насолодою сприймають звукову музичну гру і спостерігають за виразними засобами музики. За допомогою учителя музики учні оволодівають відповідними засобами словесної інтерпретації музичного змісту казкового сюжету. Залежно від привабливості навчального матеріалу за змістом та формою подачі (що забезпечує вплив на мотиваційну та емоційну сфери) обирається спосіб впливу на інтелектуальну сферу.

Музична казка має бути складена так, щоб діти могли спроектувати на неї свій життєвий досвід. Мета проектування – підійти до розв’язання казкової ситуації з різних боків, знайти як можна більше рішень. У казках чарівне сприймається як магічне, “зачароване”. Казковий музичний сюжет передбачає незвичайних, фантастичних героїв. Хто вони? Небесні світила, тварини, птахи, комахи, рослини, різні предмети, люди...

Казки приємно слухати, але для того, щоб казка була “правдивою” учителю треба мати неабиякі акторські уміння і навички. Ролі героїв казок можуть виконувати і самі учні. Наприклад, при вивченні високих та низьких музичних звуків пропонується казка-діалог з імпровізаційним текстом.

Казка-діалог “Зустріч”

Учитель запрошує дітей уявити, що ніби-то вони знайшли незвичайну квітку, заглянувши всередину побачили фантастичну істоту Міляточку, яка розмовляє мовою

людини, але голос у неї дуже високий (тоненький). Завдання: подружитися з маленькою істотою за допомогою тонального діалогу.

Учитель: “Людина велика, а Мілядочка маленька, у людини голос низький, а у Мілядочки тоненький. Давайте спробуємо поговорити з нею”.

(Учитель на інструменті “демонструє” діалог, використовуючи високий і середній регістри).

- Ти хто?
- Я Мілядочка.
- Де ти живеш?
- Я живу в світі музичних звуків.
- А хто твій батько?
- Мій батько Скрипковий ключ.
- А як звать твою маму?
- Мою маму звать Мелодія.
- Хто твої друзі?
- Мої друзі – люди: дорослі, маленькі, сумні й веселенькі, високі, низенькі, товсті і тоненькі.

Квітка з фантастичною Мілядочкою передається наступному учню. Той, хто її отримує, складає свій казковий музичний діалог.

Словесно-музична імпровізація – це метод музичного, загально-естетичного розвитку учнів; його мета – формувати творче мислення, допомагати повноцінніше сприймати музику.

Ознайомлення учнів з музичною грамотою – важливе завдання уроку. В пошуках прийомів розкриття змісту окремих понять музичної грамоти вчителю допоможуть музичні казки з доосмисленням.

Наприклад, музична казка з доосмисленням “Гармонія”.

Жили-були дві сестрички. Вони були рідними, але зовсім не схожими одна на одну. Одну звали Гармонія, а другу Дисгармонія. Від батьків дівчаткам дістався великий спадок: два королівства з прилеглими до них землями.

Дуже важко було Гармонії доглядати свої маєтки, але вона тримала все в чистоті і порядку. Несхожа на неї була Дисгармонія. Тільки-но залишить її Гармонія саму, як тут же утворювався гармидер і безлад. Минали роки і Гармонія вирішила, що треба навчити сестру жити правильно, охайно, злагоджено.

Одного дня Гармонія сказала Дисгармонії: “Сестричко, ти вже доросла і повинна мені допомагати. Я поїду на деякий час у інший маєток, а ти залишишся тут і доглядатимеш за господарством.” Сказала та й поїхала...

Минув час, повернулася Гармонія додому і не могла повірити своїм очам.

Перед нею стояла сестра, яку вона зразу не впізнала...

Учитель: “Діти, як ви уявляєте, що сталося?”

(Діти пропонують свої версії продовження казки, після відповідей – домислень дітей учитель показує малюнок).

Учитель: “На Дисгармонії був спортивний одяг, який одягають футболісти, на шиї – краватка, на руках довгі шкарпетки і чоботи, а на ногах – рукавички. Але Гармонія була здивована ще більше, коли вийшла у садочок і побачила нісенітницю: (учитель показує малюнок).

Учитель: “На зеленій галявині росло дивне дерево, яке рясно вродило хлібом, на ньому у гнізді щойно вилупились рибинята, з дупла виглядає голодне козеня, а під деревом стоїть здивований Сніговик, який ледве не розтанув, побачивши як над ним пролітає корова.

Майже місяць працювала Гармонія для того, щоб навести лад у маєтку.

Так і сталося на все життя: коли відсутня Гармонія, починає панувати безлад і Дисгармонія”.

ПИТАННЯ

Що таке гармонія?

Що таке дисгармонія?

Чи можна обійтись в музиці без гармонії?

А в житті?

Діти доосмислюють відомі та невідомі казкові сюжети, запропоновані вчителем. Це удосконалює їх власні творчі можливості.

Драматизація з використанням казкових сюжетів, вивчення пісень з інсценізацією – одна з провідних методик, за допомогою якої розширюється уявлення учнів про музично-театральні жанри, розвивається пам'ять, увага, творче мислення. У цих творах ніби оживають герої казкового музичного сюжету. Найчастіше діти носять відчуття причетності до дії, але не всі готові показати акторські таланти з першого разу, тому розучування і постановка музичних казок-пісень передбачає виготовлення дидактичного матеріалу.

Наприклад, при розучуванні української народної пісні “Ходить Гарбуз по городу” вчитель запрошує дітей піти в гості до веселого дядька Гарбуза (дітям пропонуються ролі). Бажано ролі давати по групах, уявляючи, що клас – це справжній город, де овочі посаджені рядками (тобто за партами, рядками).

Вчитель пропонує дітям загадки, після кожної вірної відповіді демонструє “медалі-овочі”. Діти за вчителем малюють овочі в нотних зошитах (таким чином вони запам'ятовують слова пісні за порядком).

Після розучування та розподілу ролей української народної пісні “Ходить Гарбуз по городу” починається інсценізація.

(Біля дошки працюють три героя пісні – Гарбуз, Диня, Морквиця):

а) звучить вступ, діти сидять на своїх місцях;

б) всі співають разом з учителем: “Ходить Гарбуз по городу,

Питається свого роду:”

(вчитель запрошує учня вийти до дошки в образі “Гарбуза”. Учень, який виконує роль Гарбуза виходить поважним кроком до дошки, зупиняється обличчям до дітей, дивиться праворуч, ліворуч, співає):

“Ой чи живі, ще здорові всі родичі гарбузові?”

(під ритм програшу Гарбуз виставляє праву, потім ліву ногу на п'ятку, кулачки на бочках);

в) всі співають: “Обізвалася жовта диня, Гарбузова господиня”:

(учениця, яка виконує роль Дині виходить поважним кроком до дошки, зупиняється біля Гарбуза обличчям до дітей, кулачки на бочках, співає):

“Ще живі, ще здорові всі родичі гарбузові”.

(під ритм програшу Гарбуз і Диня синхронно виставляють праву, потім ліву ногу на п'ятку, кулачки на бочках);

г) всі співають: “Обізвалася Морквиця,

Гарбузова сестриця”:

(учениця, яка виконує роль Морквиці, виходить поважним кроком до дошки, зупиняється біля Гарбуза і Дині обличчям до дітей, кулачки на бочках, співає):

“Ще живі, ще здорові всі родичі гарбузові”

(під ритм програшу Гарбуз, Диня і Морквиця синхронно виставляють праву, потім ліву ногу на п'ятку, кулачки на бочках);

д) всі співають: “Обізвались бурячки, гарбузові своячки.”

(група хлопчиків, які вибрані на роль Бурячків, встають і на місцях співають):

“Ще живі, ще здорові всі родичі гарбузові”

(під ритм програшу Гарбуз, Диня, Морквиця і Бурячки синхронно виставляють праву, потім ліву ногу на п'ятку, кулачки на бочках);

е) всі співають: “Обізвались огірочки, Гарбузові сини й дочки.”

(група хлопчиків і дівчаток, які виконують ролі Огірочків, встають і на місцях співають): “Ще живі, ще здорові всі родичі гарбузові”.

(під ритм програшу Гарбуз, Диня, Морквиця, Бурячки і Огірочки синхронно виставляють праву, потім ліву ногу на п'ятку, кулачки на бочках);

ж) всі співають: “Обізвалась Бараболя, а за нею і Квасоля”.

(група дівчаток, які виконують роль бараболі і квасолі, встають і на місцях співають):

“Ще живі, ще здорові всі родичі гарбузові”.

(під ритм програшу Гарбуз, Диня, Морквиця, Бурячки, Огірочки, Бараболя і Квасоля синхронно виставляють праву, потім ліву ногу на п’ятку, кулачки на бочках);

Діти співають: “Обіззався старий Біб”:

(учень, який виконує роль Боба виходить і поважним кроком йде до дошки, зупиняється обличчям до дітей, дивиться праворуч, ліворуч, співає):

Біб (співає): “Я піддержав увесь рід!”

Діалог: (Біб звертається до Гарбуза речитативом):

Біб: “Ой, Гарбузе ти перистий,

Із чим тебе будемо їсти?”

(Гарбуз весело відповідає):

Гарбуз: “ Миска пшона, кусок сала –

От до мене вся приправа”.

Після слів Гарбуза на програші дівчатка на своїх місцях виконують колупалочку з потрійним притупом, а хлопчики – “м’ячики” (присядка, руки розведені в сторони). Якщо в школі є уроки хореографії, то після останніх слів Гарбуза діти перебудуються у коло і виконують заключний танок. На останній акорд всі діти говорять “Ось так!” і притупують ногою два рази. Поклін, після якого діти сідають на свої місця.

Розкриваючи тему “Формування творчого мислення дітей засобами музичної казки”, ми торкнулися лиш деяких її аспектів. Розвиток творчого мислення сприятиме не тільки музично-естетичному розвитку, вмінню виражати себе через слово, музику, рух, а також допоможе розвитку основних форм процесу мислення: судження й міркування.

Таким чином, за допомогою цікаво сконструйованої музичної казки діти швидше засвоюють навчальний матеріал. Складні музичні поняття стають їм більш доступними і зрозумілими. Діти здатні довше зосереджувати увагу і не так швидко утомлюються. Музичні казкові сюжети стимулюють до творчої діяльності, формують пізнавальні та емоційно-мотиваційні функції, розвивають музично-інформаційну, виконавську, релаксаційну культури. Необхідно підкреслити, що казкові сюжети запрошують до самостійного творчого мислення і можуть реалізуватися в різних творчих проектах (концерт, вікторина, вистава, КВК, свято, змагання, казка, інтерв’ю, реклама, детектив тощо).

У подальшій своїй роботі ми сконцентруємо увагу на дослідженні ролі багатопланового пісенного українського дитячого фольклору в формуванні естетичного розвитку молодших школярів у нових соціально-економічних умовах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гумінська О. Уроки музики в загальноосвітній школі: Методичний посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2003. – 104 с.
2. Зинкевич-Евстегнеева, Т.М. Грабенко. Практикум по креативной терапии. – Санкт-Петербург: издательство “Речь”, 2003. – 400 с.
3. Стельмахович М. Українська родинна педагогіка. – К., 1996. – 286 с.
4. Сухомлинський В. Вибрані твори: В 5 т. – К., 1977. – 1980.
5. Лановик М., Лановик З. Українська усна народна творчість. – К.: Знання-Прес”, 2001. – 592 с.
6. Печерська Е. Уроки музики в початкових класах. – К.: Либідь, 2001. – 271 с.
7. Шип. С. Як передати словами зміст музики? //Мистецтво та Освіта. – 2001. – №2. – С. 8 – 12.